

Frazemos akademiuose studentų tekstuose

Danguolė Melnikienė

Université de Vilnius, 5 rue d'Université, Vilnius

Vilnius University, Lithuania

danguole.melnikiene@flf.vu.lt

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4675-4724>

Mokslinių interesų sritis: Leksikologija ir leksikografija

Research interests: Lexicology and Lexicography

Copyright © 2023 Danguolė Melnikienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Danguolė Melnikienė is full professor and head of the Department of Romance Linguistics at Vilnius University, author of bilingual dictionaries (The Great Lithuanian-French Dictionary (2006, 2012), Lithuanian-French Dictionary (2020) and monographs (Bilingual Dictionaries in Lithuania: peculiarities of their megastructure, macrostructure and microstructure (2009), Bilingual Dictionary: a distorting mirror ? (2013), and The Onomatopoeia or the Hybrid Monster (2016)).

Vilma ZUBAITIENĖ, Gintarė JUDŽENTYTĖ-ŠINKŪNIENĖ, Eglė GUDAVIČIENĖ, Lina PLAUŠINAITYTĖ, Skaistė VOLUNGEVIČIENĖ. Studentų darbų fraziškumas. Kolektyvinė monografija. Vilnius, Vilniaus Universiteto leidykla, 2020, 614 p.

1997 metais kolektyvinėje monografijoje *La locution entre langues et usage*, skirtoje įvairiakalbiams stabiliesiems žodžių junginiams tirti, Franzas Josefas Hausmannas paskelbia straipsnį gan kategorišku pavadinimu – „Kalbose viskas yra idiomatiška“¹. Akivaizdžiai suabsoliutindamas stabilijų žodžių junginių lyginamąjį svorį kalboje, vokiečių leksikologas bei metaleksikografas taip atkreipia dėmesį į kardinalius pokyčius, vykstančius tuometiniame kalbos moksle. Paskutiniaus XX a. dešimtmečiais pastarasis liovėsi koncentravęsis ties pavienių žodžių analize ar lengvai pastebimų kalbos sraute išsiskiriančių posakių tyrinėjimais, bet ėmė aiškintis vidinės kalbos žodyno sąrangos dėsningumus. Tuo pat metu iš esmės buvo praplėsta pirminės reikšmės vieneto samprata ir sutelktas dėmesys į kalbos fraziškumo principą, kaip vieną iš jos esminių bruožų. Juk, anot britų tekstyno lingvistikos pradininko J. Sinclairio, „pirminės reikšmės vienetas yra frazė, bet ne žodis; žodis tėra frazę ribojantis veiksnys, ir jis neturi jokio kito statuso aprašant reikšmę“ (Sinclair 2008, 409)². Taigi, kalbos fraziškumo principo išskyrimas ir įsivertinimas lingvistikoje yra siejamas su jau minėtų Johno Sinclairio ir Franzo Josefo Hausmanno bei kanadiečių semantiko Igorio Mel'čuko darbais. Pastarojo tyrimai itin svarūs: jo sukurtoje

¹ HAUSMANN Franz Josef, Tout est idiomatique dans les langues, In : Martins-Baltar, Michel, *La locution entre langues et usage*. Lyon, ENS Editions, 1997, p. 277-290.

² Vertimas JUKNEVIČIENĖ Rita, Leksinės samplaikos svetimkalbių ir gimtakalbių vartotojų rašytinėje anglų kalboje.

Daktaro disertacija. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2011, p. 208.

teorijoje *Théorie Sens* ↔ *Texte* (*Prasmė* ↔ *Tekstas*) pateikta išsami frazemų tipologija leido nubrėžti aiškias ribas tarp įvairių jų tipų ir atkreipė ypatingą dėmesį į esminį skirtumą tarp semantinių-leksinių (pragmatemos, klišės ir paremijos) ir leksinių (posakiai ir kolokacijos) frazemų.

Mūsų šalyje pirmuosius nuoseklius lietuvių kalbos stabilijų keliažodžių junginių tyrimus atliko Rūta Marcinkevičienė (1995, 2001). Vėliau sustabarėjusių leksinių konstrukcijų struktūros tyrimams, jų paplitimui, vartosenai, pateikimui žodynuose buvo skirtos kelios daktaro disertacijos (Rita Juknevičienė (2011), Jolanta Kovalevskaitė (2012), Skaistė Volungevičienė (2013), paskelbta mokslinių straipsnių (Erika Rimkutė (2006), Agnė Bielinskienė, Jolanta Kovalevskaitė, Erika Rimkutė, Laura Vilkaitė (2017), Danguolė Melnikienė, Monika Jankauskaitė (2012)³. Vis dėlto galima teigti, jog įvairių tipų frazemų (posakių, kolokacijų, pragmatemų, klišių, paremijų) vartosenos skirtingose kalbos atmainose tyrimų kol kas yra atlikta nedaug. Todėl 2020 metais Vilniaus universiteto leidykloje pasirodžiusi solidi kolektyvinė Vilmos Zubaitienės, Gintarės Judžentytės-Šinkūnienės, Eglės Gudavičienės, Linos Plaušinaitytės, Skaistės Volungevičienės monografija *Studentų darbų fraziškumas* yra neabejotinai svarus indėlis į šią šiuolaikinei lingvistikai svarbią tyrinėjimų sritį.

Monografija pateikia išsamų ir novatorišką bakaluro pakopos studentų lietuvių kalba parašytų baigiamųjų darbų akademinio žodyno ir fraziškumo tyrimą. Pastarasis, kaip ir jo pagrindu sudarytas tinkamų vartoti rašto darbuose akademinio frazių sąvadas, parengti vykdant VLKK remtą projektą „Studentų darbų fraziškumo tyrimai ir interaktyvusis frazemų sąvadas“, finansuotą iš „Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m.“ programos. Tyrimui atlikti buvo sukurtas studentų darbų tekstynas, atspindintis akademinio žodyno ir keturnarių leksinių sekų vartojimą pirmosios studijų pakopos socialinių, biomedicinos, humanitarinių, technologijos, fizinių mokslų mokslo sričių studentų rašto darbuose.

Šio tyrimo originalumas pirmiausiai susijęs su tuo, jog jo objektu pasirinkta iki šiol netirta medžiaga – pirmosios studijų pakopos baigiamieji darbai, kurie paprastai nepriskiriami mokslo darbams ir nepatenka į akademinės kalbos tekstyno (CorALit, www.coralit.lt) aprėptį.

Monografija neabejotinai papildys Lietuvoje dar tik pradėtą plėtoti stabilijų junginių ir kitų leksinių konstrukcijų tyrimų sritį kokybiniais tyrimais, kurių iki šiol praktiškai nebuvo ir kurie yra susiję su akademinio leksinio sekų dažnumu, jų struktūrine ir tipologine analize, pasiskirstymu bei vartoseną pirmosios pakopos studentų darbuose.

Labai svarbu yra tai, jog monografijos autorės, turėdamos daugiametę vadovavimo VU studentų darbams patirtį ir puikiai išmanydamos akademinio rašymo specifiką, galėjo pažvelgti į su tokių tekstų kūrimu susijusią problematiką „iš vidaus“, o ne pašalinio stebėtojo akimis. Tai jas paskatino siekti savo darbe ne vien mokslinių, bet ir taikomųjų tikslų – pasiūlyti studentams (ir visiems kitiems besidomintiems) akademinį rašymą palengvinantį atviros prieigos elektroninį įrankį – pagal teksto dalis bei kalbines intencijas struktūruotą ir anotuotą akademinio frazių sąvadą. Tokio akademiniam rašymui skirtą įrankio lietuvių kalba dar niekas nėra kūręs, tad studentai nuo šiol įgijo puikią pagalbinę priemonę, galinčią palengvinti baigiamųjų ir semestrinių darbų rašymą bei apskritai pagerinti jų akademinį raštingumą.

Kaip pažymima monografijos pratarinėje, ji yra visų autorių kolektyvinis darbas, tačiau pastarųjų indėlis rašant skirtingas dalis nėra vienodas. Pirmąją teorinę dalį ir antrąją tyrimo problematiką, tikslus ir uždavinius pagrindžiančią dalį rengė Lina Plaušinaitytė, Skaistė Volungevičienė ir Vilma Zubaitienė, akademinės leksikos vartosenos studentų darbuose tyrimą atliko Vilma Zubaitienė ir Skaistė Volungevičienė, frazino aprašą pateikė Skaistė Volungevičienė ir Lina Plaušinaitytė. Keturnarių sekų, vartojamų studentų darbuose, analizė leksiniu, gramatiniu, variantiškumo ir funkcijų aspektais atlikta ir

³ Cf. ZUBAITIENĖ Vilma, JUDŽENTYTĖ-ŠINKŪNIENĖ Gintarė, GUDAVIČIENĖ Eglė, PLAUSHINAITYTĖ Lina, VOLUNGEVIČIENĖ Skaistė. *Studentų darbų fraziškumas. Kolektyvinė monografija*. Vilnius, Vilniaus Universiteto leidykla, 2020, p.

apibendrinta konkrečių autorių: skyrių „Akademinei leksika sekose“ rašė Vilma Zubaitienė, skyrių „Morfologiniai sekų modeliai“ – Gintarė Judžentytė-Šinkūnienė, skyrių „Leksinių sekų variantiškumas“ – Eglė Gudavičienė, skyrių „Leksinių sekų funkcijos“ – Lina Plaušinaitytė.

Monografiją *Studentų darbų fraziškumas* sudaro penkios dalys ir penki priedai, kuriuose pateikiamas rašto darbų akademinis žodynas, akademinų žodžių formų dažnumas, automatiškai nustatytas trinarių sekų sąrašas bei trinarių sekų dažnumas socialinių, biomedicinos, humanitarinių, technologijos, fizinių mokslų patekstyniuose bei keturnarių sekų dažnumas patekstyniuose.

Pirmoji knygos dalis skirta teoriniams klausimams ir bendrai tyrimų lauko apžvalgai. Kertinės tyrimo teorinės nuostatos apima tarpdalykinės akademinės (mokslo) kalbos ir akademinio žodyno egzistavimo sampratą. Taip pat pristatomi akademinio diskurso tyrimai ir aptariamoms akademiniams rašymui skirtos metodinės priemonės.

Antrojoje dalyje pateikiama tyrimo problematika, išsikelti tikslai ir uždaviniai bei labai išsami literatūros apžvalga. Lieka tik apgailėstauti, kad autorės joje nepaliečia fundamentalių Igorio Mel'čuko atliktų frazemų tyrimų, tikintis, kad prie jo teorijos *Sens* ⇔ *Texte* mokslininkės dar sugrįš tolesniuose savo tyrinėjimuose. Taip pat šioje dalyje pristatomas ir tekstynas, aptiriamos metodinės su jo sudarymu ir medžiagos apdorėjimu susijusios problemos.

Trečiojoje dalyje keliamos akademinio žodyno sudarymo problemos, aptariami akademinų žodžių, jų formų vartosenos leksinėse sekose ir kolokacijose ypatumai, sudaromas dažnumu paremtas ir rašto darbų specifika atspindintis akademinų žodžių sąrašas.

Ketvirtojoje monografijos dalyje pateikiamas studentų darbų kalbos fraziškumo tyrimas. Tiriami 2010–2016 m. Lietuvos aukštosiose mokyklose rašyti semestriniai ar kursiniai bei baigiamieji bakalauro darbai: keturnarių sekų įvairovė ir variantiškumas, morfologiniai modeliai ir jų variacijos, nustatytos sekų funkcijos ir palygintas jų dažnumas tam tikros dalykinės srities tekstuose.

Penktojoje knygos dalyje pristatomas elektroninis mokslo darbuose vartojamų frazių sąvadas, kuris buvo sukurtas remiantis studentų darbų tekstyno medžiaga, tyrimo išvalgomis ir papildomais šaltiniais (daugiausia Lietuvių mokslo kalbos tekstynu CorALit). Be jokių abejonių, šis frazynas bus naudinga pagalbinė priemonė lietuvių kaip gimtąja ar antrąja kalba rašantiems įvairių studijų pakopų ir specialybių studentams.

Įspūdingas monografijoje naudotos literatūros sąrašas lietuvių, anglų, vokiečių kalbomis apima daugiau nei tris šimtus bibliografinių nuorodų elementų.

Vilmos Zubaitienės, Gintarės Judžentytės-Šinkūnienės, Eglės Gudavičienės, Linos Plaušinaitytės, Skaistės Volungevičienės monografija *Studentų darbų fraziškumas*, kurioje vienas kitą papildydami harmoningai persipina teoriniai ir taikomieji tikslai, iš esmės papildys stabilijų žodžių junginių tyrimus Lietuvoje bei prisidės prie studentų akademinio rašymo įgūdžių tobulinimo. Ateityje galbūt galėtų atsirasti panašių tyrimų, apimančių studentų baigiamuosius darbus, rašytus užsienio kalbomis, nes tai, kas yra akivaizdu gimtakalbiui, anaipol nėra aišku užkoduojuojant savo tekstą užsienio kalba.